

MILAN KOPECKÝ

ANTONÍN KRATOCHVIL SEDMDESÁTILETÝ

Mezi 30. dubnem 1948, kdy byl Antonín Kratochvil vyloučen akčním výborem filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně z fakulty a vůbec ze studia na všech vysokých školách v ČSR, a říjnem 1990, kdy na své mateřské fakultě začal přednášet českou exilovou literaturu, uplynulo více než 42 let života člověka pronásledovaného totalitní mocí, ale také proti ní statečně bojujícího. Jeho návrat na fakultu a do našeho kulturního dění je pouze kouskem spravedlnosti pro nadaného literárního vědce a publicistu, jehož mnohotvárnou činnost může jubilejní medailón jen naskicovat.

První etapa Kratochvilova života je spojena s Brnem. Zde se 31. srpna 1924 narodil, v roce 1945 maturoval na klasickém gymnáziu a poté studoval češtinu a historii. Na bohemistice si tehdy nejvíce oblíbil profesory Antonína Grunda a Jana Vilikovského, na historii prof. Rudolfa Holinku a navíc i klasického filologa Jaroslava Ludvíkovského a psychologa Roberta Konečného. Kratochvilovu odbornou metodologii formovali také lidé působící mimo fakultu, především jeho otec docent Karlovy univerzity dr. Josef Kratochvil, proslulý novotomistický filozof, a katolický historik a lidovecký politik dr. Bohdan Chudoba. Ze solidního vědomostního základu těžil Kratochvil už od roku 1947 jako redaktor kulturní rubriky Lidové obrody a přispěvatel do Archy i jiných časopisů. Avšak po tzv. únoru se jeho situace stává z politických důvodů stále obtížnější, nakonec mu hrozí zatčení. Proto se rozhodne emigrovat a 17. ledna 1952 překračuje se svým bratrem Josefem (představitelem Junáka známým pod pseudonymem J. K. Baby, pozdějším profesorem na Svobodné ukrajinské univerzitě v Mnichově a na Technické univerzitě ve Stuttgartu) československo-rakouské hranice.

Druhá, nejdlejší etapa Kratochvilova života je spjata s Mnichovem. Tam se stává pracovníkem rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Rozhlasové vlny často přenášejí Kratochvilovo jméno do vlasti jednak jako jméno autora zajímavých relací kulturněpolitických, jednak jako jméno redaktora různých cyklů, např. Za železnou oponou se blýská, Kronika úpadku, Rozhlasová univerzita Svobodné Evropy (ta se aktuálně vysílá ještě dnes) aj. Kratochvil iniciativně pracoval

v Československém uprchlickém výboru, který mj. vydával časopis Hlas exilu, Kratochvilem redigovaný v l. 1956–1958. Toho roku obnovil původně olomouckou, doma zakázanou literární revui Archa a redigoval ji do roku 1962.

Mnohostranné působení v Mnichově přerušuje Kratochvil studijními a přednáškovými pobyty v Itálii, USA, Kanadě aj. V Mnichově dosahuje v r. 1954 doktorátu filozofie, v r. 1975 mu uděluje římské Nepomucenum titul Magister honoris causa. Od r. 1965 vykonává funkci viceprezidenta, jindy generálního tajemníka exilového PEN-clubu, přispívá do exilových časopisů Národní politika, Demokracie v exilu, Obrys (Mnichov), Nový život, Studie (Řím), Nové obzory (St. Gallen), Paternoster (Vídeň) a Svědectví (Paříž), je také dlouholetým evropským dopisovatelem Hlasu Ameriky (Washington).

Po celou dobu svého exilu sleduje Kratochvil pozorně českou literaturu a literární vědu, zejména ineditní literaturu ve vlasti a tištěnou i rukopisnou literaturu v exilu. Postupně vzniká dlouhá řada jeho esejů a studií o spisovatelích doma vězněných a nevydávaných i o spisovatelích domov nedobrovolně opustivších. Některé stati spolu se vzpomínkami na jemu blízké osobnosti kulturního Brna shrnul do *Knihy setkání* (Oklahoma 1962). Exilovou tvorbu vydával v několika knižnicích, nazvaných *Lucernička*, *Kamenný erb* (obě s J. Kovtunem), *Sklizeň svobodné tvorby* aj. Charakteristické projevy této tvorby pojal do několika antologií, např. *Peníz exulantův* (Mnichov 1956), *Knihy esejů* (tamtéž 1959), *Básníci ve stínu šibenice* (Řím 1975, nově 1976). Z četných spisovatelů zařazených do Kratochvilových antologií nutno připomenout aspoň F. Peroutku, F. Kovárnu, J. Čepa, E. Hostovského, Z. Němečka, R. Vlacha, P. Javora, V. Fischla, M. Součkovou, G. Goepfertovou-Gruberovou, Z. Rutara, B. Svatoše, J. Dreslera aj., které oficiální literární věda ve vlasti „neznala“.

Knihou *Via dolorosa* (Toronto 1977, nově Brno 1990) je věnována poezii tří umlčených básníků – V. Renče, Z. Rotrekla a J. Palivce. Kratochvilova trilogie *Žaluji* (Haarlem 1973, 1975 a 1977, nově Praha 1991) podává na základě mnohých dokumentů časopiseckých, novinových a úředních přesvědčivé důkazy o politickém útlaku a nespravedlivém pronásledování i věznění významných spisovatelů a demokratických činitelů kultury a politiky i náboženských institucí. Široký mezinárodní dosah mělo zvláště Kratochvilovo zpracování pounorové perzekuce ve světových jazycích, tj. ve spisech *Revisionism and its Liquidation in Czechoslovak Literature 1957–60* (Chicago 1960), *Die kommunistische Hochschulpolitik in der Tschechoslowakei, Geschichte und Analyse der Entwicklung bis zur Gegenwart* (Mnichov 1968), *Dichter ohne Heimat* (Mnichov 1970).

Německy napsal Kratochvil také pojednání, zčásti dialogické, o jihotyrolském spisovateli, dramatickém umělci a „filozofovi hor“ Luisi Trenkerovi s názvem *Abendgespräche mit Luis Trenker* (Mnichov 1980, rozšíř. vyd. tamtéž 1982). S časovým odstupem vnímáme jako vyplněné proroctví Trenkerova slova z dopisu Kratochvilovi dne 17. 4. 1982: „Du liebst Deine verlorene Heimat so

sehr wie ich die meine – und wer so liebt wie Du, kann sie nie ganz verlieren – in diesem Sinne wünsche ich Dir von Herzen, daß Du sie wiederfindest!“

Kromě současné literatury přitahovalo Kratochvila baroko. Zájem o ně má své kořeny v rodinné výchově, ve vlivu několika barokologů, hlavně Bohdana Chudoby (spoluautora souboru pěti studií o baroku z r. 1934), a zejména v přesvědčení o nesprávném výkladu barokní kultury jako kultury „temné“, českému národu cizí a nepřátelské. Jeho kniha *Das böhmische Barock* (Mnichov 1989) podává promyšlenou analýzu fenoménu českého baroka – jeho filozofie, homiletiky a beletrie. Česká literatura se zde dostává do širokých evropských souvislostí pozoruhodnými typologickými analogiemi, jako A. Chanovský a španělští misionáři, F. Bridel a Juan de la Cruz apod. Kniha měla a má už pro svou jazykovou formu větší význam než předtím vytištěný *Oheň baroka* (Mnichov 1984, nově Brno 1991) nebo stať *Tentokrát jinak o českém baroku* (Paternoster 1987).

Listopad 1989 zahajuje třetí etapu Kratochvilova života a působení. Do vlasti a svého rodiště se může vrátit a kdykoli vracet, i když už si ponechává trvalé bydliště v Mnichově. Dne 6. června 1991 se habilituje na brněnské filozofické fakultě, kde už o více než rok dříve a dále až dosud doplňuje svými přednáškami a semináři bílá místa na mapě poválečné české literatury. Věnuje se monograficky hlavně výše jmenovaným i jiným exilovým spisovatelům a snaží se je zařadit do vývojového kontextu českého písemnictví. V tomto duchu působí současně na Západočeské univerzitě v Plzni, kde je jmenován i členem vědecké rady a různých odborných komisí.

Do polistopadové kultury se Kratochvil začleňuje jednak reedicemi některých svých starších spisů, jednak novými knihami. Jednu z nich nazval *...za ostnatými dráty a minovými poli...* (1. díl, Mnichov–Brno 1993) a podal v ní nárys vývoje české exilové literatury v letech 1948–1968 spolu se vzpomínkami a svědectvími, ve druhé zredigoval téměř tři desítky relací *Rozhlasové univerzity Svobodné Evropy* (1. díl, Mnichov–Brno 1993; 2. díl, Mnichov–Brno–Plzeň 1994). V tisku jsou další díly těchto spisů. Zároveň jubilant pracuje na jiných dosud opomíjených tématech. V takové perspektivě je každé životní jubileum pouhým leptočtem.¹

¹ Bibliografický přehled díla Antonína Kratochvila poskytuje sborník *Slovo v úzkosti a naději* (Sborník k 70. výročí narození Antonína Kratochvila, uspořádali Zdeněk R o t r e k l a Karel M á c h a , vydala Masarykova univerzita a Moravská zemská knihovna, Brno 1994), v němž zejména stať Anny F i c k e r o v é *Cesty a křižovatky Antonína Kratochvila*.

